

Tim Whitmarsh, *Starogrška literatura*.
Prevod Nada Grošelj. Ljubljana:
Modrijan, 2013. [370 strani]

»Grška literatura je *pomembna*. Še vedno.« Udarna stavka, s katerima se začenja *Starogrška literatura* Tima Whitmarsh, priznanega strokovnjaka predvsem za poznejšo starogrško književnost, lepo podčrtata glavno odliko te prodorne študije, katere prevod je (pičlih devet let po njenem prvem izidu) v slovenskem kulturnem prostoru nedvomno nadvse dobrodošel. Pisec s tem zanimivim delom, ki s svojstvenim pristopom sproža tudi nekaj vprašanj, podčrtava, da pomembnost starogrške književnosti ne more in ne sme biti nekaj samoumevnega, nasprotno, antiko in njeno kulturno vrednost je potrebno vsakič znova osmisлити. Zakaj dandanes torej še *vedno* brati in razmišljati o antični književnosti? Whitmarsh ponuja dva preprosta in prepričljiva

odgovora: že starogrška književnost je »pretresala probleme, ki so bistveni za današnje pojmovanje sveta«, razumevanje »bogastva in globine dediščine iz preteklosti kot tudi njene globoke (in pogosto vznemirjajoče) 'drugosti'« pa bistveno prispeva k prefinjenosti in pronicljivosti sodobnih debat. Največji je vsekakor avtorjev prispevek k zavedanju starogrške »drugosti«: pisec neprestano poudarja, da do antičnih idej in pojavov ne smemo pristopati brez razmisleka; naj se zdijo ti še tako znani in sorodni našim, jih ne gre vpenjati v sodobne kategorije. Stalno se moramo zavedati razlik, ki zevajo med antično kulturo in poznejšimi tradicijami; te nas v najboljšem primeru silijo v to, da z antiko vedno znova vzpostavljamo »ustvarjalni dialog«.

Svojevrstna »drugost« zaznamuje tudi Whitmarshovo berljivo, v prijazno kratkih razdelkih spisano študijo, in sicer v žanrskem pogledu. Whitmarsh svoje delo že na prvih straneh vzporeja z literarnimi zgodovinami, posvečenimi grški, pa nenazadnje tudi rimski književnosti, ki nosijo podobne, če ne že skoraj povsem identičnih naslovov (»nekoliko pusti naslov«, pred katerim potencialne kupce in bralce Whitmarshove študije svarijo na spletnih straneh založnika, tako bržkone ni naključje). Avtor namreč »bralce konvencionalnih literarnih zgodovin« opozarja, da je »gradio v knjigi ... razporejeno na način, ki utegne ... delovati tuje«. Tudi ob izidu slovenskega prevoda *Starogrške literature* smo s strani strokovno podkovanih bralcev največkrat slišali, da je Whitmarshova knjiga nekonven-

cionalna, saj je njena struktura glede na obravnavano temo nenavadna. Ob tem Whitmarsh izpostavi pregledno in obsežno *The Cambridge History of Classical Literature* (ur. P. Easterling in B. Knox), v kateri najvidnejši strokovnjaki v kronološkem redu podrobno obravnavajo posamične zvrsti in pomembnejše avtorje grške in rimske književnosti. Za slovenskega bralca so na tem mestu ključne tudi, če ne predvsem, v slovenščino prevedene študije o antični literaturi. Riposatijeva *Zgodovina latinske književnosti*, Contejevo delo z enakim naslovom, *Zgodovina grške književnosti* Sobolevskega (in drugih), ki obravnava antično književnost »v luči marksistično-leninske teorije«, ter na tem mestu verjetno najbolj aktualna Cantarellova *Grška književnost* imajo vse podobno strukturno zasnovo. Whitmarsh svojo *literarno* zgodovino torej zastavi drugače, pri čemer je ključno, da ga besedila zanimajo s stališča kulturne zgodovine. Antične grške literature tako ne skuša zajeti v kronološki celovitosti, »od začetkov« pa do »rimsko-grške dobe«, kot denimo Cantarella, posamičnih poglavij in razdelkov pa ne posveča zvrstem in avtorjem (čeprav osrednje poglavje njegovega dela zajema gradivo v istem časovnem razponu, študija pa se dotika vseh pomembnejših avtorjev in zvrsti). Ne vsebuje torej okrnjenih drobcev iz življenjepisov pisateljev, bolj ali manj poglobljenih opisov njihovih del in nenazadnje – če znova sledimo Cantarelli – morebitnih orisov »verskih in moralnih nazorov«, »pesniških svetov« in »pesniške vrednosti« pomembnejših avtorjev.

Whitmarsh svojo knjigo preprosto razdeli na tri poglavja, Koncepte, Kontekste in Konflikte, v središče pa postavi »vprašanja in teme, nanizane okoli literarnih besedil«. Glavna tema njegovega raziskovanja je tako grška literatura kot kulturni in družbeni pojav, literarna besedila pa »osnovni zidaki ... družbe, kakor jo doživljajo in razumejo njeni člani«, ob čemer so njihov učinek in mnogoteri pomeni v okviru skupnosti bolj ključni od avtorjevih »miselnih procesov«, ki so botrovali nastanku del.

Tak pristop do starogrške literature zahteva v prvi vrsti, kot rad poudarja Whitmarsh, razmislek o *konceptih*, ki zaznamujejo naše pojmovanje literature. V prvem delu knjige tako avtor pretresa in postavlja pod vprašaj na videz enostavne in vse prevečkrat samoumevne kategorije in ideje, kot na primer kanon, literarne ter besedilne tradicije, periodizacijo, pa tudi – nenazadnje – sam pojem in pojav literature. Drugi del je posvečen *kontekstom*, družbenim institucijam, v okviru katerih so Grki ustvarjali in sprejemali svoja besedila. Poleg slavij, simpozijev, gledališč, sodišč in drugih govorniških prizorišč, velja v tej zvezi poudariti predvsem Whitmarshovo inovacijo, tako imenovani *arhiv*, »ustanovo«, ki je odigrala ključno vlogo pri oblikovanju »zavesti, da posamična besedila pripadajo obsežnemu sestavu del, ki sestavlja grško izročilo«. V tretjem delu Whitmarsh razmišlja o osrednjih vprašanjih in temah, ki so – največkrat kot »prosto-ri *konfliktov*« – zaposlovale že Grke in so aktualne še danes; posveča se paleti različnih problemov, od kulturne

identitete do ljubezni in seksualnosti, žensk in njihovega mesta v družbi ter sužnjev in družbenega statusa.

To, sklepno poglavje morda najjasneje kaže, da Whitmarsha besedila v veliki meri zanimajo kot »bojišča za razmerja moči med vodilnimi ... in drugimi«, neprivilegiranimi skupinami. Če bodo, kot poudarja, v vsakem zgodovinskem prikazu grške literature »prevladali glasovi elitnih odraslih moških svobodnega rodu«, si sam prizadeva za prikaz »dialoga ... te skupinice z mnogo širšim spektrom družbe«. Whitmarshovo *Starogrško literaturo* bi pravzaprav lahko označili za politično korektno, to pa se kaže ne le na ravni vsebine, temveč tudi v načinu avtorjevega razmišljanja. V razdelku o ženskah v antiki (ki Grkom ostajajo nedoumljive »zaradi povezav s temno notranjščino hiše, telesa in uma«) tako poudarja, da je »pisec moškega spola«; kot tak pri svojih sklepih ostaja nadvse pazljiv, skorajda preveč previden. Predvsem ko piše o ženski homoerotiki, se njegov pristop (vsaj na prvi pogled) tako dozdeva v diametralnem nasprotju z »mitologijo tekmovalnega mačizma«, ki jo Whitmarsh (v nedvomno enem najbolj duhovitih odlomkov v knjigi) povezuje z velikimi odkritji tekstne kritike, tiste veje klasične filologije, ki se zdi najbolj ideološko nevtralna. A če se te lastnosti, ki bi utegnili »utišati in potlačiti izraz ženske seksualnosti«, avtor dobro zaveda, je zanimivo, da mu druga – njegova provenienca, ki prav tako zaznamuje njegovo razmišljanje, ne povzroča podobnih nelagodij. Slovenskega bralca pa vendarle na nekaj mestih utegne spre-

leteti, da se tudi v tem pogledu vidi avtorjeva, kot pravi sam, »ne-nevtralnost ... lastnega stališča«, a da se – kot pripadnik angleške tradicije in kulture – v tem smislu ne postavi za »objekt svojega lastnega analitičnega zrenja«. Obravnavane teme, pri katerih bi kaj takšnega utegnili pogrešati, so predvsem tiste, ki se dotikajo literature kot »političnega vprašanja«, »literarnih tradicij«, »kulturne identitete«. Kakemu posebno zadržtemu pripadniku ne-velikega naroda (oziroma jezika) bi se morda tudi avtorjeva odločitev, da bo »navajal ... zgolj dela v angleščini«, zazdela preveč samoumevna. (Koliko bi ob tem tak zadržev avtorja – podobno kot po Whitmarshovi razlagi Odisej Kiklopa – »popredalčkal v že pripravljeno ideološko shemo«, je seveda drugo, nič manj zanimivo vprašanje.) Na tem mestu gre poudariti, da nas Nada Grošelj ne le spet razvaja z natančnim in domiselnim prevodom, temveč tudi s filološko natančnimi opombami k opombam, ki so bile v nemajhni meri potrebne tudi zaradi takšne odločitve.

Whitmarsh se vpisuje med postmoderne zgodovinarje, ki jim je »sprevod razdrobljenih, posamičnih epizod« ljubši od vseobsegajočih zgodovinskih pripovedi. Nastopi proti »velikopoteznim metapripovedim, ki povezujejo preteklost in sedanjost« in si prizadeva za »razdrobljeno, antiteleološko kulturno zgodovino«. Njegova knjiga se tako na neki ravni bere tudi kot kalejdoskop večine relevantnih idej in vprašanj, ki so zaposlovala in še zaposlujejo vidnejše sodobne raziskovalce antike in s

katerimi Whitmarsh polemizira ali jih nadgrajuje. A vendarle ob takšni »razdrobljenosti« izrazi tudi pridržek, namreč, »če zgodovinsko pripoved odpišemo, zanikamo možnost same zgodovine«. Whitmarshova *Starogrška literatura* tako vendarle izpisuje tudi svojevrstno zgodbo – in sicer o literaturi kot pojavu. Njegova osrednja ugotovitev je, da Grki – predvsem s tako imenovanim »arhivom« – prihodnjim rodovom »niso zapustili zgolj vrtoglave palete sijajnih besedil, temveč cel sistem, kako ta besedila dojemati, urejati in jim pripisovati vrednost.«

A takšna »razdrobljena ... zgodovina« kljub »zgodbi«, ki se izcimi skoznjo, sproža neko načelno vprašanje, ki je morda staromodno in brezupno naivno, a se zdi v kontekstu zgodovine književnosti vendarle tudi še vedno na mestu. Koliko posamični segmenti literarnih besedil, ki se razkrivajo po drobcih, vpeti v trenutni

kontekst avtorjevega zanimanja in raztreseni po celotni knjigi, bralcu zares nekaj bistvenega povedo o dejanskih besedilih? Ali z razmišljanjem o starogrški književnosti skozi posamične teme ne izgubimo nečesa, kar je oziroma naj bi bilo lastno le in prav literaturi, in to ne glede na različne »ideologije«, ki – kot prepričljivo dokazuje Whitmarsh – vselej spremljajo njeno nastajanje in sprejemanje? V isti sapi moramo – ravno zato, ker nas ta knjiga opozarja, da je vsako branje zaznamovano s časom in prostorom nastanka – izraziti pridržek: morda se nam zgornje vprašanje poraja tudi zato, ker Slovenci že krvavo potrebujemo tudi sodobno *konvencionalno* zastavljeno zgodovino starogrške književnosti.

Andreja N. Inkret